

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Hayek and the market

Kotterman, I.

Citation

Kotterman, I. (1991). Boekbespreking van: Hayek and the market. *Acta Politica*, 26: 1991(2), 238-241.

Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449953>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449953>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Bovendien wordt bij de beschrijving van de crisis weinig of niets gezegd over de totstandkoming van het Nationaal Milieubeleidsplan. Er wordt geen aandacht besteed aan de bureaucratiepolitieke strijd rond de totstandkoming van het Nationaal Milieubeleidsplan. De verschillende departementen en de daaraan gelieerde belangengroepen komen niet aan bod. Wanneer ook deze actoren bij de reconstructie van het parlementaire verleden worden betrokken, ontstaat een veel genuanceerder beeld van het functioneren van het parlement. Daarmee wordt de Dode Zee, die de parlementaire geschiedschrijving zo langzamerhand toch dreigt te worden, omzeild.

J. de Vries

Jim Tomlinson, **Hayek and the Market**, Pluto Perspectives, Pluto Press, Londen, Winchester, Mass. 1990.

Er zijn de laatste jaren regelmatig commentaren op de economische, politieke en sociale filosofie van Friedrich Hayek verschenen. Het meest recente is, voor zover mij bekend, Jim Tomlinsons beknopte, maar zeer representatieve *Hayek and the Market*. Dit boek is – anders dan de meeste voorgaande kritieken op Hayek, die werden geschreven door mensen die in principe welwillend tegenover het liberalisme stonden (zie b.v. Machlup 1977; Barry 1979; Gray 1984; Kukathas 1989) – het produkt van een sociaal-democraat en dus, zoals hij het zelf uitdrukt, van 'someone basically out of sympathy with Hayek's ideas'. Des te opmerkelijker is het feit dat Tomlinson in zijn kritische analyse zich nergens denigrerend uitlaat, maar eerder een soort afstandelijke bewondering aan de dag legt. Hij erkent de aantrekkingskracht van de wijze van denken zoals door Hayek bepleit en het is zeker niet zijn bedoeling er een uitgewerkte visie tegenover te stellen. Tomlinson vindt het namelijk een misplaatste ambitie van het socialisme dat het een alternatieve wereldbeschouwing wil bieden en daarbij meent aan de belangrijkste niet-socialistische stromingen in het westerse denken geheel voorbij te kunnen gaan. Opvallend is dat hij de socialisten die dit als een reële optie zien hetzelfde verwijt maakt dat Hayek al gedurende meer dan een halve eeuw steeds opnieuw heeft geformuleerd en zelfs in de titel van zijn laatste boek (*The fatal conceit, the errors of socialism*, 1988) tot uitdrukking heeft gebracht: een fundamentele denkfout.

Daarmee is niet gezegd dat hij Hayeks kritiek op dit punt volledig tot de zijne heeft gemaakt. Bij Tomlinson snijdt het mes aan twee kanten. Mét Hayek betoogt hij dat de rationalistische socialisten die (in navolging van denkers in de lijn van Descartes) menen vanuit het niets een geheel nieuwe maatschappij te kunnen scheppen, zonder rekening te houden met in het sociale proces geëvolueerde instituties, een overdreven hoge dunk hebben van hun eigen intellectuele en creatieve vermogens. Anderzijds verwijt hij Hayek – naar mijn mening terecht – dat deze blijkbaar zijn ogen sluit voor het feit dat in de meeste westerse democratieën een gemengde economie heel redelijk functioneert. Voor Hayek bestaat

er geen middenweg tussen een systeem van vrije concurrentie en een centraal geleide planeconomie. De taak van de overheid op dit punt wil Hayek dan ook beperkt zien tot het scheppen van een wettelijk kader waarbinnen handelende personen vrij kunnen opereren en onderlinge wedijver wordt gestimuleerd. Elk concreet selectief ingrijpen van hogerhand in hun doen en laten betekent een onaanvaardbare inbreuk op de individuele vrijheid, een stap verder op de weg die uiteindelijk voert naar volledige slavernij (zie F.A. Hayek, *The road to serfdom*, 1944). Deze opvatting van Hayek hangt samen met zijn stellige overtuiging dat het prijsvormingsproces van de vrije markt de enige betrouwbare bron van informatie vormt die mensen nodig hebben voor een optimale ontplooiing van hun commerciële activiteiten. Slechts de signalen van het prijsmechanisme verschaffen de daarvoor vereiste kennis, die diffuus aanwezig is onder alle deelnemers aan het interactieproces en die nooit ofte nimmer kan worden verkregen door één enkele persoon of collectiviteit.

Een cruciaal strijdpunt betreft Hayeks (zogenaamde negatieve) vrijheidsbegrip met als voornaamste kenmerk de afwezigheid van dwang door anderen, vooral van arbitraire macht uitgeoefend door de overheid. Een vrije sfeer rond het individu is de spil waar alles om draait. Socialisten plegen daartegenover te stellen dat persoonlijke vrijheid weinig of niets waard is als de materiële middelen ontbreken om van die vrijheid een nuttig gebruik te maken. Zij zien hier wel degelijk een taak voor de overheid, die neerkomt op een actief ingrijpen in de verdeling van inkomens en vermogens (positief vrijheidsbegrip). Ze erkennen wel dat vrijheid een fundamentele politieke waarde is, maar menen dat deze slechts kan worden gerealiseerd via de instituties van de sociaal-democratie en niet langs de weg van Hayeks liberale kapitalisme. Volgens Tomlinson dreigt hier echter het gevaar – en hij gebruikt bij deze waarschuwing bijna letterlijk Hayeks eigen argumenten – dat vrijheid nagenoeg geheel haar specifieke karakter als politieke doelstelling zal verliezen en slechts een vaag synoniem zal worden van alles wat tijdelijke machthebbers op hun verlanglijstje hebben staan. Niettemin poogt Tomlinson Hayeks desbetreffende theorie te weerleggen door te stellen dat een vrije marktorde en sociale rechtvaardigheid geen onverenigbare principes zijn waartussen een samenleving moet kiezen, maar vormen van organisatie die naast elkaar kunnen bestaan. Weliswaar zal deze coëxistentie altijd conflicten opleveren en aan veranderingen onderhevig zijn, maar dat behoeft volgens hem niet perse te resulteren in een totale ondergang van de bestaande orde, zoals Hayek die in het vooruitzicht stelt.

Hoewel Hayek begrip heeft voor de wens om schrijnende tegenstellingen in welstand te verminderen, is hij er ook van overtuigd dat de term 'sociale rechtvaardigheid' vaak wordt misbruikt om afgunst te camoufleren. Voor hem is sociale rechtvaardigheid in de zin van het streven naar een grotere inkomensgelijkheid een doel dat uitsluitend kan worden bereikt door middel van maatregelen of besluiten die noch algemeen noch abstract zijn. De uitkomst van zo'n procedure is arbitrair, zo stelt hij, aangezien ze berust op discriminatie of privilege, hetgeen in strijd is met echte rechtvaardigheid. Materiële gelijkheid als doel vormt dan ook een scherpe tegenstelling met gelijkheid voor de wet, die aan elk individu

dezelfde mogelijkheden biedt en dezelfde rechten toekent. Dat dit laatste niet bij iedereen tot gelijke resultaten kan leiden, omdat vanwege de subjectieve verschillen niet iedereen de geboden kansen met evenveel succes kan benutten, is duidelijk. Zou men daarin verandering willen brengen, gelijkheid als materieel einddoel nastreven in plaats van haar als vertrekpunt te bieden, dan zou dat een permanente voorkeursbehandeling vergen ten aanzien van diegenen die zelfstandig minder succesvolle prestaties leveren dan anderen. Dit past niet in een spontane orde en bedreigt de vrijheid van het individu. Een gelijk-einddoel-beleid zou een voortdurende en demotiverende achterstelling impliceren van degenen die op eigen kracht wel veel kunnen bereiken. Het zou in Hayeks visie aan het individu de belangrijkste, zo niet iedere prikkel ontnemen om te werken met zijn talenten en zo (bewust of onbewust, maar vooral het laatste) zijn steentje bij te dragen aan een gunstige ontwikkeling van de samenleving als geheel.

Tomlinson is evenals Hayek van mening dat met de uitdrukking sociale rechtvaardigheid dikwijls slordig wordt omgesprongen en dat deze bijna altijd wordt gebezigd om vermindering van materiële ongelijkheden te bepleiten. De vraag is echter of, zoals Hayek stelt, deze ambitie zal leiden tot de ondergang van niet alleen de economie, maar ook de persoonlijke vrijheid en de ware rechtvaardigheid. Tomlinson kan zich niet vinden in de ongenueerde wijze waarop Hayek twee maatschappijbeelden als onverenigbare extremen tegenover elkaar stelt: enerzijds het marktprincipe dat beloningen voor geleverde prestaties op geen enkele wijze relateert aan morele verdiensten (merit), maar uitsluitend laat afhangen van de ruilwaarde van deze prestaties in het handelsverkeer (value); anderzijds een egalitair systeem waarin met behulp van een soort universele graadmeter ieders lofwaardigheid in concreto wordt bepaald. Dit laatste model, in Hayeks hypothese de uiterste consequentie van een beleid dat streeft naar een op morele verdienste gebaseerde verdeling van aardse goederen, valt uiteraard in de praktijk niet te realiseren. Daarmee acht Hayek het voornaamste bewijs voor de onhaalbaarheid van deze soort rechtvaardigheid geleverd. Tomlinson beaamt wel dat zó'n werkwijze een buitengewoon controversiële, ingewikkelde en arbeidsintensieve aangelegenheid zou zijn: het zou zo ongeveer neerkomen op een 'universal Charity Organisation Society, seeking out the infinite gradations of the deserving'. Maar, zegt hij, deze nachtmerrie is niet relevant, want de overheid kan zeer wel ingrijpen in de verdeling van inkomens door middel van belastingen en subsidies zonder zich intensief met de privé-aangelegenheden van de burgers te bemoeien. Het spreekt vanzelf dat er geen verfijnde mechanismen bestaan die ieders individuele verdienste kunnen meten, maar, zo stelt Tomlinson, het is heel goed mogelijk een globaal systeem te ontwerpen dat erop is gericht verschillen te verminderen zonder dat de kwestie van persoonlijke verdienste aan de orde hoeft te komen. Het gaat er dan om ongelijkheden in de verdeling te corrigeren, niet de plaats van bepaalde individuen binnen zo'n verdeelsysteem. Het oordeel hoe ver dit proces zou moeten gaan, vergt een belangenafweging: het wegnemen van ongelijkheid tegenover het stimuleren van efficiency door middel van economische prikkels.

Natuurlijk is Tomlinsons suggestie, overheidsingrijpen door middel van een stelsel van belastingen en subsidies, precies datgene wat er in feite plaatsvindt in het 'vrije Westen' met zijn veelal progressieve belastingen en al zijn sociale voorzieningen. Het dilemma waarvoor we ons gesteld zien is echter dat we de meeste van deze verworvenheden niet meer kwijt willen, terwijl anderzijds de vele open-eind-regelingen waarmee ze noodzakelijkerwijs gepaard gaan al bijna niet meer te betalen zijn. Bovendien lijken de recente ontwikkelingen in de Oostbloklanden Hayeks theorie in menig opzicht te ondersteunen. In elk geval gaat Tomlinson voorbij aan het feit dat Hayek pleit voor een zeer restrictief en specifiek subsidiebeleid (zie hiervoor F.A. Hayek, *The Constitution of Liberty*, 1976, p. 264) en vrij uitvoerig heeft beargumenteerd waarom hij voorstander is van een proportionele belastingheffing met slechts een lichte progressie ter compensatie van het feit dat de indirecte belastingen relatief zwaarder drukken op de kleinste inkomens (zie *The Constitution of Liberty*, hoofdstuk 20).

Naast diverse thema's uit Hayeks economische en politieke denkbeelden neemt Tomlinson zijn opvattingen over de culturele, zedelijke en sociale evolutie van de mens onder de loep. Uiteraard slaat hij daarbij de plank ook wel eens mis. Zo berust de bewering dat Hayek *vijandig* zou staan tegenover elke vorm van altruïsme of samenwerking buiten een kleine kring van nauwe relaties, op een foute interpretatie. Wat Hayek ons, in navolging van Adam Smith (zie o.a. Adam Smith, *The theory of moral sentiments*, deel III en deel VI), wil duidelijk maken is dat de natuur het zo geregeld heeft dat we ons in de eerste plaats het lot van onszelf en onze naasten aantrekken en dat we ons niet voortdurend geroepen voelen de lasten van de hele wereld op onze schouders te torsen. Zonder een moreel oordeel te vellen over de beweegredenen die mensen hebben om zich op een bepaalde manier te gedragen, wijst Hayek erop dat het vanuit macro-economisch oogpunt geen verschil maakt of zij slechts hun strikte eigenbelang nastreven danwel zich ook het lot van hun naasten in de wijde omgeving aantrekken. In beide gevallen vormen hun individuele handelingen slechts een oneindig kleine factor van al hetgeen zich in een groot samenlevingsverband afspeelt. Daarom is hun invloed op de totale complexe gevolgen daarvan ook uiterst gering.

Hoe het ook zij, men behoeft het niet met al Tomlinsons argumenten eens te zijn om de verdiensten van zijn onderzoek te erkennen. *Hayek and the Market* is het informatief en zeer lezenswaardig betoog van een auteur die een gezonde dosis scepticisme paart aan een oprechte poging tot objectiviteit.

I. Kotterman

Manus Midlarsky, **The onset of world war**. Unwin Hyman, Boston 1988.

Wanneer Levy's gegevensbestand over oorlogvoering tussen grote mogendheden voor de periode 1495 tot heden worden bestudeerd, (Jack S. Levy, *War in the great power system, 1495-1975*), dan vallen onmiddellijk twee trendlijnen op. De